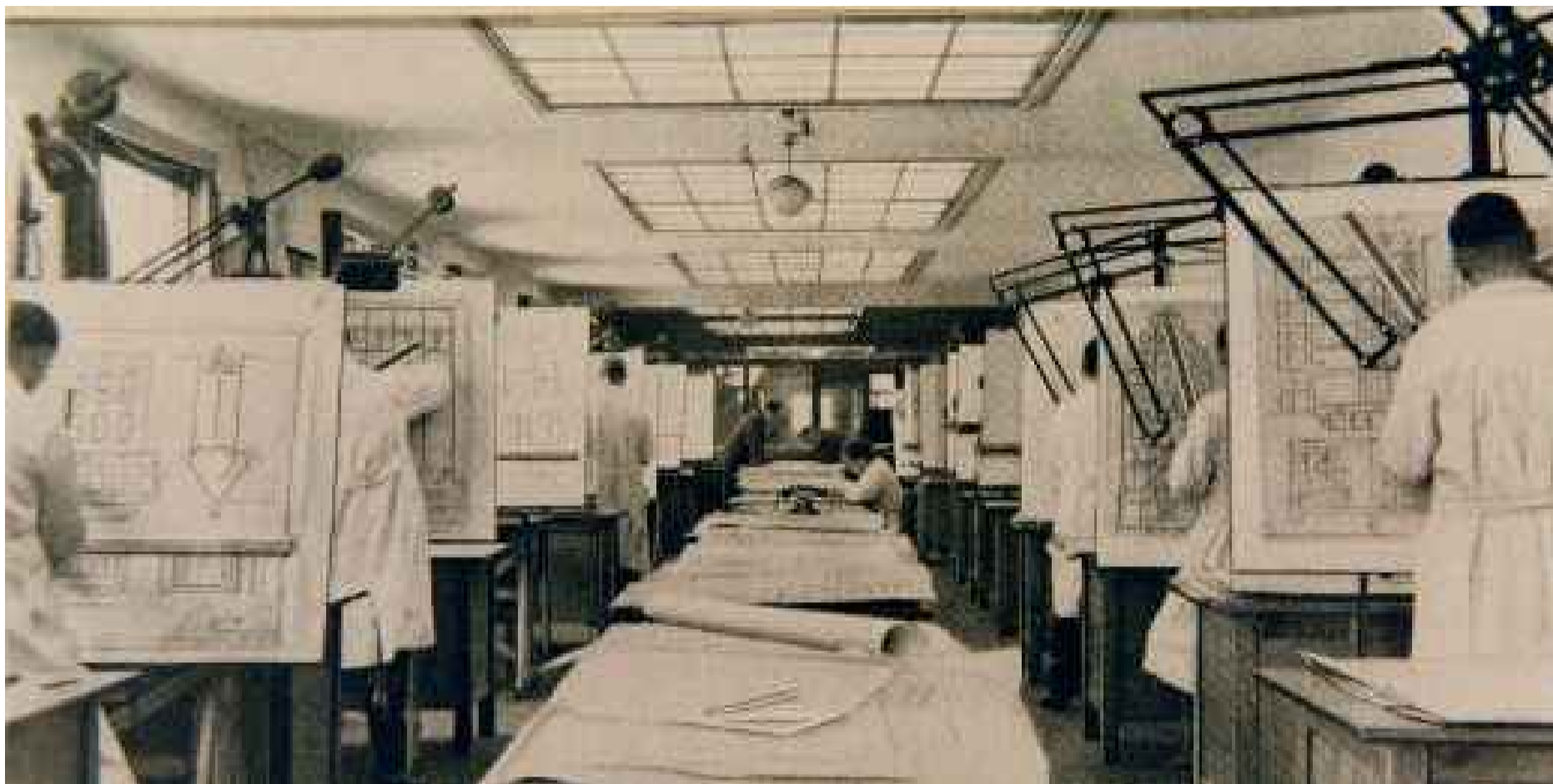

KRONIKK: 6500 tegn inkl. mellomrom.
HOVEDINNLEGG: 4000 tegn inkl. mellomrom.
REPLIKK: 2000 tegn inkl. mellomrom.
KORTINNLEGG: 700 tegn inkl. mellomrom.
 Legg ved portrettfoto.

Kronikk

HOLOCAUST: De bygget kremasjonsovnene i Auschwitz og var hele tiden klar over at teknologien de utviklet var del av et større maskineri for masse mord.

TOPF & SÖHNE: Ingeniørene i firmaet valgte å konstruere de tekniske løsningene for nazistenes utryddelsespolitikk. Utstillingen «Dødens ingeniører» åpner 10. mars på Teknisk museum. Foto: Thüringisches Hauptstaatsarchiv Weimar

Dødens ingeniører

Ketil Gjølme Andersen
 Konservator,
 Norsk Teknisk Museum

HITLER-TYSKLANDS forbrytelser er godt dokumentert. Likevel dukker det stadig opp personer som benekter at massemordene i konsentrasjonsleirene fant sted. Det hevdes blant annet at ugjerningene, ut fra et rent teknisk perspektiv, umulig kan ha vært gjennomført. Franskmannen Jean-Claude Pressac sto for en slik oppfatning da han på slutten av 1970-tallet undersøkte gasskamrene og krematoriene i Auschwitz. Pressac innså imidlertid at han hadde tatt feil og skulle senere, gjennom flere bøker, bidra med kunnskap om hvordan massemordene hadde vært utført og organisert.

Sentralt i materialet til Pressac stod arkivet etter firmaet Topf & Söhne. Da han døde i 2003 ble materialet overlatt de tyske historikerne som arbeidet med utstillingen *Dødens ingeniører: Topf & Söhne - Ovnsbyggerne i Auschwitz*.

Stiftelsen Gedenkstätten Buchenwald und Mittelbau-Dora har laget utstillingen i samarbeid med Jüdisches Museum Berlin og Staatliches Museum Auschwitz-Birkenau. Fram til 31. oktober vises den på Teknisk museum i Oslo.

TOPF & SÖHNE var et gammelt og velrenommert firma som allerede i 1914 hadde gjort bygging av kremasjonsovner til en av sine spesialiteter. I markedsføringen la firmaet vekt på de etiske kravene som samfunnet, delvis i lovs form, stilte til en verdig kremasjon. Ovnene ble for eksempel bygget slik at flammer ikke kom i direkte kontakt med den døde kroppen og at asken etter avdøde kunne identifiseres på betryggende måte.

Da Topf & Söhne høsten 1939 leverte sine første kremasjonsovner til konsentrasjonsleirene, ble alle slike hensyn satt til side. Nå gjaldt det å konstruere ovner som kremerte et størst mulig antall lik, på kortest mulig tid, til lavest mulig kostnad. På oppdrag fra SS arbeidet ingeniørene gjennom hele krigen målrettet med å perfektionere ovnene. I

Nøkternt og kalkulerende gikk de inn for å løse avgrensede, praktiske oppgaver.

jakten på stadig mer effektive konstruksjoner valgte man løsninger som ble benyttet til søppelforbrenning og kadaverdestruksjon.

UTSTILLINGEN ETTERLATER ingen tvil om at ingeniørene fra Topf & Söhne visste at teknologien de utviklet var del av et større maskineri for masse mord. Under byggingen av krematoriene i Auschwitz-Birkenau opptrådte firmaets ingeniører som rådgivere for SS og sørget blant annet for at ovnenes kapasitet ble avstemt med kapasiteten i gasskamrene. Ingeniørene oppholdt seg i leiren måneder om gangen, på så at anleggene fungerte etter hensikten, drev vedlikehold og var øyenvitner til at toglaster med menn, kvinner og barn ble drevet inn i gasskamrene og deretter forvandlet til akse i ovnene de selv hadde installert.

Kurt Prüfer, firmaets ledende ingeniør i Auschwitz, innrømmet etter krigen at han hadde vært klar over at det handlet om uskyldige ofre. Dette hindret ham likevel ikke fra å fremme forslag om hvordan drapene kunne effektiviseres. Prüfer visste at giftgassen Zyklon B hadde sin mest dødbringende virkning ved omkring 26 grader celsius, og med sitt blikk for «teknisk optimale løsninger» tok han initiativet til at gasskamrene ble forvarmet til denne temperaturen med overskuddsvarmen fra krematoriene i etasjen over.

Topf & Söhne leverte forøvrig også ventilasjonsanlegg til gasskamrene - også dette teknologi som bidro til effektivisering av drapene. For ingeniørene i Topf & Söhne representerte krematoriene og de tilhørende gasskamre et integrert hele, et sammenhengende «produksjonssystem» som med industriell effektivitet framstilte død og tilintetgjørelse. Det var ikke uten grunn at fangene som var tvunget til å betjene anleggene snakket om «dødsfabrikkene».

HVA ER DET SÅ som kan forklare handlingene til ingeniørene i Topf & Söhne? Utstillingen peker først og fremst på momenter som ikke har forklaringskraft: Ingen av de involverte var fanatiske nazister eller antisemitter. De handlet ikke under tvang og oppnådde knapt personlige fordeler gjennom samarbeidet med SS.

For firmaet som sådan er det urimelig å anta at profittmotivet har stått sentralt, siden leveransene til konsentrasjonsleirene aldri utgjorde mer enn ca. to prosent av den totale omsetningen. Det som imidlertid synes å ha forklaringskraft er hvordan ingeniørene - ovnsbyggerne i Auschwitz - lot seg anspore av sine profesjonelle, ingeniørfaglige ambisjoner. De definerte fra første stund oppdraget som et rent teknisk anliggende. Nøkternt og kalkulerende gikk de inn for å løse avgrensede, praktiske oppgaver - uten å ta inn over seg urettferdigheten og lidelsen de omga seg med. Ikke på noe tidspunkt fant de heller grunner til å protestere mot den statlige politikken som skulle legitimere forbrytelsene.

DET MEST foruroligende ved utstillingen er den konteksten av normalitet og rasjonalitet som etableres omkring massedrapene. De som medvirket til grusomhetene var ikke perverse unn-takspersoner, men vanlige mennesker. Det er samme problematikken Christopher Browning behandler i boken *Ordinary Men* der han viser at et flertall av mennene i «reservebataljon 101», ansvarlig for massehenrettelser av polske jøder, var middelaldrende familiefedre, med bakgrunn fra arbeiderklassen.

Det blir enda mer påtrengende å forholde seg til nazismens forbrytelser, når vi vet at vanlige mennesker - ikke helt ulike oss selv - var medskyldige.

DØDENS INGENIØRER utfordrer oss ikke bare som enkeltpersoner. Den tematiserer også bedrifters og profesjoners ansvar og minner oss om at det moderne samfunnet, med sin gjennomgripende organisering, teknologi og arbeidsdeling, ikke uten videre representerer en garanti for humanisme og menneskeverd. I følge sosiologen Zygmunt Bauman er dette den kanskje viktigste innsikten vi skal ta med oss fra Europas historie i det tjuende århundre. Massemordene i konsentrasjonsleirene var ikke uttrykk for tilbakefall til et førmoderne barbari. Det var tvert imot «den moderne sivilisasjonens rasjonelle verden» som gjorde forbrytelsene mulig.